

Era digitală și expertiza judiciară

Digital era and judicial expertise

Olga CATARAGA¹, Piotr PETCOVICI², Victoria PRISĂCARU³

Rezumat: Problemele de digitalizare a serviciilor prestate în orice arie a activității umane în ultima perioadă sunt foarte des ridicate. Deși pe foarte multe segmente digitalizarea deja are o anumită vechime, justiția în sensul dat este cumva rămasă în urmă. Pe partea criminalistici observăm înaintări considerabile în sensul criminalisticii digitale, inclusiv a dezvoltării performanțelor expertizei judiciare informatice, având în vedere necesitatea vitală a luptei împotriva crimei cibernetice, atât de actuală. În același timp, oferirea asistenței științifice procesului judiciar pe întreg parcursul activității de investigare și descoperire a activității infracționale, include tocmai și procesul de asigurare a organului judiciar cu concluzii de specialitate, care sunt puse la baza materialului probatoriu. Aceste servicii, oferite exclusiv de expertiza judiciară, impun adaptarea la zi a modalității de realizare a lor, încât să fie integrate total în cadrul e-dosarului judiciar. Complexitatea integrării serviciilor de expertiză în e-dosar, reiese din caracterul obiectelor expertizate și însăși complexitatea activității de expertiză propriu-zisă. În Rep. Moldova, Cabinetul de miniștri a adoptat prin hotărâre conceptul „Gestiunea Dosarelor de Expertiză Judiciară” (SI GDEJ) – o resursă informațională importantă pentru activitatea instituțiilor de expertiză judiciară, potrivit căruia dosarele de expertiză judiciară vor fi integrate în sistemul informațional. În articolul nostru ne vom referi asupra provocărilor acestui subiect.

Cuvinte-cheie: expertiza judiciară, digitalizarea serviciilor de expertiză, crima cibernetică, SI GDEJ, e-dosar.

Abstract: The problems of digitization of services provided in any area of human activity lately are very often high. Although on many segments, digitalization already has a certain seniority, justice in the given sense is somehow lagging behind. On the forensics side, we are seeing considerable advances in the sense of digital forensics, including the development of computer forensic expertise, given the vital need of the fight against cybercrime, so current. At the same time, providing scientific assistance to the judicial

¹ Director al Centrului Național de Expertize Judiciare al Ministerului Justiției, Republica Moldova, expert judiciar, doctor în științe juridice, e-mail: olga.cataraga@justice.gov.md

² Director adjunct al Centrului Național de Expertize Judiciare al Ministerului Justiției al Republicii Moldova, expert judiciar, e-mail: piotr.petcovici@justice.md

³ Expert judiciar în Centrul Național Anticorupție, Republica Moldova, e-mail: victoria.prisacaru@cna.md

process throughout the investigation and discovery of criminal activity, includes precisely the process of ensuring the judicial body with specialized conclusions, which are the basis of the evidence. These services, offered exclusively by judicial expertise, require the adaptation to date of their realization, so that they are fully integrated into the e-dossier. The complexity of integrating the expertise services in the e-file, emerges from the character of the expert objects and the very complexity of the expertise activity itself. In Rep. Moldova, the Cabinet of Ministers adopted by decision the concept „Gestion of Judicial Expertise Dossiers” (SI GDEJ) – an important informational resource for the activity of judicial expertise institutions, as well as, according to which the files of judicial expertise will be integrated in the information system. In our article we will refer to the challenges of this topic.

Keywords: judicial re-expertise, digitalisation of expertise services, cybercrime, AND GDEJ, e-file.

1. Introducere. Actualitatea temei

Apreciem faptul că elaborarea Conceptului SI GDEJ a fost realizată cu suportul PNUD Moldova și al Suediei, în cadrul proiectului „Consolidarea eficienței și accesului la justiție în Moldova”⁴. Elaborarea acestui sistem informațional se înscrie în cadrul politicilor privind modernizarea serviciilor guvernamentale. Mai mult, unificarea procedurilor și a metodologiei de efectuare a expertizelor judiciare se regăsește și în Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022. Recent a fost inițiat procesul de implementare a conceptului Sistemului informațional „Gestiunea Dosarelor de Expertiză Judiciară” (SI GDEJ) – o resursă informațională necesară și importantă pentru activitatea instituțiilor de expertiză judiciară.

SI GDEJ va îngloba posibilități funcționale de gestionare a fluxurilor de lucru, schimb de informații, funcții de înștiințare, depozitare a datelor și solicitare online de expertize, necesare pentru procesarea dosarelor de expertiză judiciară în cadrul instituțiilor de expertiză judiciară. Mai exact, Sistemul va permite crearea și păstrarea dosarelor de expertiză judiciară prin stocarea, sistematizarea și actualizarea informațiilor procesate de către instituțiile de expertiză judiciară, ceea ce va eficientiza lucrul personalului din cadrul acestora. De asemenea, se va reduce considerabil timpul pentru elaborarea rapoartelor, deoarece informațiile nu vor mai fi colectate pe suport de hârtie, ci vor fi integrate cu ajutorul unui instrument tehnologic modern de raportare.

2. Obiectivele lucrării

Expertul judiciar, în procesul de examinare de expertiză, realizează o activitate intelectuală de creație, care solicită un efort considerabil mintal, resurse tehnico-științifice (pentru efectuarea în cadrul laboratoarelor a unor cercetări științifice minuțioase pe fiecare obiect în parte, precum și a unor experimente, verificări etc.), având în vedere că obiectele de expertiză, inclusiv obiectivele,

⁴ Strengthening Efficiency and Access to Justice in Moldova (A2J) Project PROGRESS REPORT_September_2019_June_2020 (1).pdf (undp.org) (accesat la 22.04.2024).

volumul examinărilor, complexitatea lor etc. – nu pot fi uniformizate. Este de menționat faptul că expertul judiciar nu efectuează expertizele judiciare după bunul său plac, ci este obligat să respecte cu strictețe metodicele și normele de procedură. În același timp, metodicele nu dau formula exactă de soluționare a problemelor înaintate la expertiză, ele având doar rolul de ghidare a activităților de investigație, iar expertul, din varietatea propusă de algoritme, metode și mijloace tehnico-științifice, trebuie să aleagă totalitatea acestora, de fiecare dată unică, care să îi permită soluționarea cu succes a obiectivelor de expertiză înaintate de ordonator. Din aceste motive, digitalizarea procesului de efectuare a expertizelor judiciare devine destul de dificilă, cerând foarte multă individualizare atât pe procese, obiecte, obiective, cât și cu privire la persoane.

În lucrarea de față, ne vom axa pe provocările prin care am avut a trece în practica de expertiză judiciară din Republica Moldova, în sensul elaborării și în cadrul implementării Conceptului SI GDEJ.

3. Material și metode de cercetare

Pentru atingerea obiectivelor scontate a fost utilizat un set de metode științifice generale și speciale de cunoaștere. Inițial s-a utilizat metoda *dialectică*, în conformitate cu care toate problemele care se abordează în acest articol sunt prezentate sub aspectul unității conținutului și formeii lor juridice. Pentru aprofundarea aparatului conceptual s-au folosit metodele: *logico-semantică*, *sociologică* (prin studierea surselor oficiale, științifice și bibliografice) – în procesul de colectare și acumulare a informațiilor științifice despre obiectul studiului; *comparativă* – pentru identificarea particularităților în prevederile metodice generale de expertiză judiciară referitoare la obiectul de studiu; *logicii juridice* – la prezentarea raționamentelor și elaborarea propunerilor, în contextul obiectului de cercetare. Cercetările s-au efectuat pe baza lucrărilor științifice care vizează domeniul și a practicii de expertiză judiciară a Centrului Național de Expertize Judiciare al Ministerului Justiției din R. Moldova.

4. Rezultate obținute. Discuții

Pentru început vom atenționa asupra unor aspecte generale cu referire la Conceptul SI GDEJ, care, în ciuda faptului că mulți experți judiciari practicieni nu le iau în serios, pot oferi o modernizare valoroasă procesului judiciar, sub mai multe aspecte.

În zilele noastre, oportunitatea de a eficientiza procesul de solicitare și realizare a expertizei judiciare, în special diminuarea costurilor și efortului pentru formarea și gestionarea dosarelor de expertiză judiciară, micșorarea timpului și scăderea nivelului de risc în privința factorilor de coruptibilitate și a integrității materialelor din dosar, au o importanță primordială.

Astfel, implementarea SI GDEJ va permite crearea și păstrarea dosarelor de expertiză judiciară în format online, ceea ce va eficientiza lucrul personalului din cadrul instituțiilor de expertiză judiciară, prin minimizarea utilizării hârtiei în

activitatea de stocare și prelucrare a informațiilor; va asigura calitatea și veridicitatea informațiilor vehiculate în cadrul proceselor de efectuare a expertizelor; va reduce considerabil timpul necesar colectării datelor și elaborării rapoartelor integrate prin utilizarea unui instrument tehnologic modern de raportare; va minimiza interacțiunea fizică între solicitanții de expertize și instituțiile de expertiză judiciară; va permite centralizarea tuturor datelor și informațiilor referitoare la dosarele de expertiză judiciară într-o bază de date unică etc.

De reținut că ordonatorii principali în sistemul instituțional de expertiză din Republica Moldova provin din cadrul sistemului judiciar. Spre exemplu, în cadrul Centrului Național de Expertize Judiciare aproximativ 93% din totalul de expertize efectuate în anul 2019 au fost expertize judiciare și doar 7% au fost extra-judiciare⁵. Astfel rolul expertizei judiciare este enorm, atât în materie de proces civil, cât și, în special, de penal. Corespunzător, părțile în proces acordă efortul și timpul necesar în a obține expertizele necesare pentru desfășurarea procesului și soluționarea cauzelor, ceea ce presupune că modul și timpul în care derulează expertiza judiciară influențează nemijlocit asupra calității și duratei procesului de judecată și a actului de justiție în general.

Principiul de „acces liber la justiție”⁶ impune ca soluționarea unei cauze să se petreacă în mod echitabil, calitativ (cauza să fie cercetată sub toate aspectele) și în termeni rezonabili, adică cu respectarea principiului celerității. Aceste deziderate nu țin doar de o cauză distinctă, ci trebuie să se refere la întregul sistem judiciar. Adică eficientizarea procesului judiciar prin scăderea constantă a timpului „rezonabil” și creșterea calității actului de justiție sunt preocupările constante în cadrul unui stat de drept, la care aspiră și Republica Moldova. În acest sens, noua Strategie privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru 2021-2024⁷ trasează ca principal obiectiv general ca sectorul justiție să fie unul mai „accesibil, transparent, eficient și responsabil”. Din păcate, în urma analizei datelor statistice pe anii 2017-2019 oferite de Ministerul Justiției⁸, trebuie să constatăm că tendințele în realitate sunt diametral opuse scopurilor și obiectivelor din documentele de politici. Astfel, din statistica generală putem observa că, deși numărul de dosare examinate anual rămâne în mare parte constant, totuși este în creștere numărul de dosare restante la finele fiecărui an. Dacă numărul de dosare restante în 2017 era 61,9 mii, atunci în 2019 acesta deja ajunge la 69,5 mii, ceea ce în mod implicit indică nu doar insuficiența resurselor umane, dar și necesitatea de a eficientiza procesele și modul de comunicare cu scopul de a economisi timpul necesar pentru soluționarea unui caz. Or, dacă examinăm timpul necesar pentru lichidarea stocului total de cauze pendinte, la fel putem observa înrăutățirea

⁵ Date statistice CNEJ, arhiva a. 2020.

⁶ Codul de procedură penală al Rep. Moldova, art. 19.

⁷ La momentul analizei, Strategia a fost adoptată în două lecturi și transmisă la promulgare publicare. Pe site-ul parlamentului <http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5296/language/roRO/Default.aspx> (accesat la 22.04.2024).

⁸ <http://www.justice.gov.md/slidepageview.php?l=ro&idc=56&> (accesat la 22.04.2024).

situației de la an la an. Timpul utilizat pentru lichidarea stocului de cauze ne indică implicit eficiența lucrului instanțelor, nu doar din punct de vedere a timpului, dar și din cel al costului și resurselor utilizate. Ministerul Justiției identifică costul pentru fiecare cauză examinată prin contrapunerea numărului total de cauze soluționate pe an cu bugetul total pentru instanțele de judecată (care include întregul spectru de cheltuieli, inclusiv pentru toate categoriile de personal implicat). Și la acest indicator pot fi identificate tendințe negative de creștere în fiecare an. Ba mai mult, trebuie să constatăm că în ultimii 5-10 ani nu s-au depus eforturi evidente de a micșora sau cumva de a stopa creșterea costului per cauză, odată ce această creștere este una constantă (din 2014 de la 945 lei, până în 2019 la 1624 lei)⁹.

Din tendințele expuse, existente în cadrul sistemului judiciar, devine clar că nu doar calitatea actului de justiție este de multe ori discutabilă, dar în primul rând eficiența și celeritatea acestuia lasă un spațiu enorm de perfecționare. Odată ce am constatat că timpul și costul necesar pentru examinarea cauzelor este într-o creștere cronică în fiecare an, se impune în mod vădit necesitatea de a influența punctat fiecare etapă din proces, cel puțin pentru a stopa această tendință negativă. Cele mai simple și efective modalități în acest sens ar fi prin eficientizarea și digitalizarea proceselor administrative, cel puțin cu scopul de a scădea timpul și efortul necesar pentru gestionarea și transferul de documente în cadrul și între instituțiile implicate în procesul de înfăptuire a justiției. În acest sens, mai mult decât relevantă apare necesitatea eficientizării și modernizării sistemului de expertiză judiciară, ceea ce poate contribui esențial la micșorarea timpului și efortului pentru soluționarea cauzelor în instanță.

Credem că suficient am expus argumentarea necesității digitalizării serviciilor de expertiză judiciară în contextul modernizărilor la care este supus procesul judiciar, în continuare referindu-ne la soluțiile găsite pentru a implementa eficient SI GDEJ-ul, în timp ce încercăm să ne asumăm speranțele în reușită.

Întregul spectru de procese din cadrul instituției de expertiză judiciară, în situația actuală, implică fluxuri de lucru care constau în activități de comunicare și contact fizic, utilizând preponderent hârtia sub formă de fișe, rapoarte, formulare, scrisori, dosare și alte documente aferente proceselor. Instituția de expertiză judiciară de mai mulți ani are mai multe metode acreditate conform cerințelor ISO 17025 și utilizează formulare specifice ale documentelor, care sunt completate de către angajați, la anumite etape ale fluxului, conform rolului pe care aceștia îl îndeplinesc. În cadrul proceselor de expertiză, expertul judiciar poate avea o serie de comunicări cu solicitantul, spre exemplu pentru clarificarea unor aspecte referitoare la obiectul expertizei, obiectivele dispuse, achitarea serviciilor, completarea materialului prezentat etc. Orice operațiune sau comunicare cu solicitantul este documentată pe hârtie și atașată la dosar. Fiecare etapă este însoțită de completarea anumitor formulare, fișe, registre sau alte documente în format de hârtie. Astfel, întregul ciclu de trasabilitate este menținut pe hârtie, cu un efort considerabil nu doar pentru menținerea și întreținerea registrelor și înregistrărilor corespunzătoare

⁹ Informație oferită de Ministerul Justiției.

ale proceselor și obiectelor, dar și pentru comunicarea oficială între toți actorii implicați, odată ce majoritatea comunicărilor esențiale din procesul de solicitare și recepționare a unei expertize se efectuează fără implicarea directă a mijloacelor electronice de comunicare și parțial, fără utilizarea documentului electronic și semnăturii electronice. În lipsa implementării tehnologiilor moderne se ratează totodată și oportunități enorme pentru a obține un acces mult mai bun la informație, siguranța integrității informației și documentelor arhivate, precum și posibilitatea accelerării considerabile a proceselor de judecată în general. Respectiv, am întâlnit multe probleme la formalizarea acțiunilor, elaborarea unor algoritmi în corespundere cu prevederile legislative și metodice, astfel încât să se obțină cel mai mic timp posibil necesar pentru fiecare activitate în parte, deși, înțelegem, că în realitate, în unele cazuri acesta (timpul) va fi mult mai mare¹⁰.

Reieșind din cele expuse, au fost formulate următoarele obiective de bază ale sistemului informațional¹¹ de gestionare a dosarelor de expertiză judiciară:

a) crearea resursei informaționale a activității de expertiză judiciară desfășurată de către instituțiile de expertiză judiciară înregistrate în Republica Moldova, în vederea creării și păstrării dosarelor de expertiză judiciară prin stocarea, sistematizarea și actualizarea informațiilor ce sunt procesate de către acestea și asigurării unui nivel adecvat de protecție a datelor;

b) eficientizarea lucrului personalului din cadrul instituțiilor de expertiză judiciară, prin minimizarea utilizării hârtiei în activitatea de stocare și prelucrare a informațiilor;

c) asigurarea lanțului de trasabilitate și custodie a obiectelor de expertizat;

d) asigurarea calității și veridicității informației vehiculate în cadrul proceselor de efectuare a expertizelor;

e) identificarea unică și asigurarea gestiunii și trasabilității documentelor;

f) eliminarea poverii de completare în regim manual a diferitor registre și rapoarte pe suport de hârtie;

g) centralizarea tuturor datelor și informațiilor referitoare la dosarele de expertiză judiciară într-o bază de date unică și oferirea accesului la informații atât agregate, cât și în detaliu, de diferite forme de prezentare;

h) asigurarea protecției datelor și a altor aspecte de securitate informațională referitoare la expertiza judiciară;

i) reducerea timpului necesar colectării datelor necesare și a timpului pentru elaborarea și consolidarea rapoartelor integrate prin utilizarea unui instrument tehnologic modern de raportare;

j) minimizarea interacțiunii fizice între solicitanții de expertize și instituțiile de expertiză judiciară;

¹⁰ Nota de informare privind termenii de executare a expertizelor judiciare dispuse către Centrul Național de Expertize Judiciare de organele Procuraturii la situația din 14 iulie 2020.

¹¹ Analiza de impact la proiectul Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Gestiunea Dosarelor de Expertiză Judiciară” analiza_de_impact.13.pdf (gov.md) (accesat la 22.04.2024).

k) crearea unui mecanism pentru ca solicitanții de expertize să poată urmări evoluția solicitărilor lor;

l) contribuirea la diminuarea volumului de documente procesate pe suport de hârtie în cadrul instituțiilor de expertiză judiciară.

5. Concluzii

Pe lângă beneficiile cuantificabile, la care nu ne vom referi, vom puncta în special beneficiile care ar putea avea un impact mult mai mare, asupra unui cerc mai larg de persoane:

1. Un proces mai eficient și mai rapid de obținere a expertizei judiciare duce implicit la scăderea timpului petrecut de instanța de judecată pentru soluționarea unui caz. Odată ce în marea majoritate a cazurilor scurgerea timpului favorizează devalorizarea bunurilor revendicate (datorită inflației, uzurii sau altor factori), ceea ce face ca reclamantul să piardă mai puțin din valoarea efectivă a bunurilor pe care le revendică dacă le poate obține într-un timp mai scurt.

2. Un proces mai eficient de expertiză judiciară contribuie substanțial la celeritatea procesului de urmărire penală și înfăptuirea justiției în cazul comiterii de infracțiuni sau contravenții. Înfăptuirea mai rapidă a justiției, implicit survenirea mai rapidă a pedepsei pentru fapta ilicită, contribuie substanțial la prevenirea și contracararea infracțiunilor, ceea ce este în primul rând în beneficiul întregii societăți, dar și a victimelor în special.

3. Digitizarea proceselor și a documentelor contribuie la micșorarea considerabilă a riscului de pierdere sau deteriorare a informației, prin sporirea esențială a integrității fizice a informației și integrității logice a informației, adică prevenirea introducerii, modificării, copierii, actualizării și nimicirii neautorizate a informației, precum și prin protecția infrastructurii informaționale împotriva deteriorării și încercărilor de modificare a funcționării.

4. Implementarea și utilizarea unui sistem informațional automatizat în procesul de expertiză duce la scăderea riscurilor de corupție în justiție, prin asigurarea integrității dosarului de expertiză și trasabilității tuturor manipulărilor cu materialele din dosar, implicit și prin asigurarea unui nivel mai înalt al confidențialității informației, care presupune limitarea accesului la informație pentru persoanele fără drepturi și împuterniciri corespunzătoare. În acest mod se aduce o contribuție importantă la atingerea scopului primar al expertizei – aflarea adevărului și înfăptuirea justiției.

5. Din perspectiva faptului că în majoritatea cazurilor expertiza judiciară este indispensabilă pentru obținerea drepturilor revendicate în instanță, digitizarea procesului de expertiză judiciară și realizarea posibilității efective de a solicita și obține expertize judiciare la distanță și într-un timp util facilitează în cel mai direct mod accesul liber la justiție și, corespunzător, contribuie la realizarea acestui drept fundamental garantat de Constituție.

Referințe

Strengthening Efficiency and Access to Justice in Moldova (A2J) Project. Arhiva CNEJ, a.2020.

Nota de informare privind termenii de executare a expertizelor judiciare dispuse către Centrul Național de Expertize Judiciare de organele Procuraturii la situația din 14 iulie 2020.

Analiza de impact la proiectul Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Gestiunea Dosarelor de Expertiză Judiciară”.